

ยุทธศาสตร์การพัฒนาการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการ
การแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าด้วยการชิงเผาของ ตำบลทุ่งปี
อำเภอแม่อาง จังหวัดเชียงใหม่

Strategies of Development for Cooperation and Participation in
Integrating Forest Fire Smog Resolution Through Selective Burning in
Tambon Tung Pi, Mae Wang District, Chiang Mai Province

อุณเรื้อน คำภิโล¹ และ สุริยจรัส เตชะตันมินสกุล²

Unruen Kamphilo¹ and Suriyajas Techatunminasakul²

Received: 31 October 2024; Revised: 15 March 2025; Accepted: 30 May 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) วิเคราะห์เป้าหมายยุทธศาสตร์การสร้างความร่วมมือ 2) วิเคราะห์การกำหนดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม และ 3) วิเคราะห์การนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติจริง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วยผู้นำชุมชน ตัวแทนองค์กร/หน่วยงาน และประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งสิ้น 50 คน การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการผ่านหลากหลายวิธี ได้แก่ การวิเคราะห์เอกสาร การสำรวจพื้นที่ การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามประเด็นการวิจัย แล้วจัดเรียงผลในรูปแบบเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า 1) การแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันใช้การชิงเผาควบคู่กับการบูรณาการวิธีอื่น ๆ โดยมีการร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และประชาชน พบว่าจุดชิงเผาลดลงจาก 40-50 จุดในปี 2562 เหลือ 2-3 จุดในปี 2566 การจัดการปัญหาแบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ก่อนเกิดเหตุ ระหว่างเกิดเหตุ และหลังเกิดเหตุ ซึ่งเน้นการวางแผนและประสานงานที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ลดผลกระทบและสร้างความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหา 2) การวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่าด้วยการชิงเผา พบว่า กระบวนการจัดการแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ก่อน ระหว่าง และหลังเกิดเหตุ โดยมี 3 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ (1) การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม (2) การจัดทำแผนปฏิบัติการโดยองค์กรในพื้นที่ และ (3) การใช้การชิงเผาเป็นมาตรการหลัก โดยการประจุมาร่วมกับทุกภาคส่วนเพื่อจัดการพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ยุทธศาสตร์เหล่านี้ช่วยให้การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนและสามารถขยายผลไปยังพื้นที่

¹ ² รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารสาธารณะ วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้; Master of Public Administration Program in Public Administration, School of Administrative Studies, Maejo University
Corresponding Author, E-mail: mju6405405028@mju.ac.th

อื่นได้ 3) การพัฒนาศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า เน้นการจัดทำแผนปฏิบัติการร่วมจากทุกภาคส่วน การบูรณาการทรัพยากรในระดับท้องถิ่น การสร้างความรู้และจิตสำนึกในชุมชน การใช้มาตรการเชิงรุกในการชิงเผาและป้องกันการลุกลามของไฟ รวมถึงการติดตามและประเมินผลเพื่อปรับปรุงการดำเนินงาน แนวทางนี้เสริมสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนและสามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นในอนาคต

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์การพัฒนา; ปัญหาหมอกควันไฟป่า; การชิงเผา

Abstract

This research is a qualitative study with the objectives to: 1) analyze the strategic goals for fostering collaboration, 2) analyze the formulation of appropriate strategies, and 3) analyze the implementation of those strategies in practice. The study employed a participatory action research methodology. The primary informants included community leaders, representatives from organizations/agencies, and local residents, totaling 50 participants. Data collection was conducted through various methods, including document analysis, field surveys, observations, interviews, focus group discussions, and knowledge exchange forums. The collected data were analyzed and synthesized based on the research questions, and the findings were presented in descriptive form.

The study found that: 1) The strategy to address forest fire and haze problems employed controlled burning integrated with other methods through collaboration among the government, private sector, and the public. The number of controlled burning points was reduced from 40–50 in 2019 to 2–3 in 2023. The management process was divided into three phases: pre-incident, during the incident, and post-incident, with a strong emphasis on planning and effective coordination. This approach significantly mitigated impacts and contributed to the sustainable resolution of the problem. 2) The strategic analysis of using controlled burning to address haze and forest fires revealed a three-phase management process (before, during, and after incidents) and three key strategies: (1) fostering collaboration among government, private sector, and civil society, (2) formulating action plans by local organizations, and (3) using controlled burning as the main preventive measure through multi-sectoral planning and area management. These strategies have proven effective in sustainably addressing the issues and are adaptable to other areas. 3) The development of strategies to tackle haze and forest fires emphasized joint action

planning among all sectors, integration of local resources, community education and awareness, proactive measures to prevent fire spread through controlled burning, as well as monitoring and evaluation for continuous improvement. This approach enhanced collaboration and public participation, promoting sustainable solutions that can be replicated in other regions in the future.

Keywords: Development Strategy; Forest Fire and Haze Problem; Controlled Burning

บทนำ

ปัญหามลพิษทางอากาศจากหมอกควันและฝุ่นละอองในจังหวัดเชียงใหม่ที่ทวีความรุนแรงขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคมของทุกปี ได้กลายเป็นหนึ่งในวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขที่สำคัญที่สุดในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ผลกระทบของปัญหานี้ไม่ได้จำกัดเพียงแค่สุขภาพของประชาชน แต่ยังส่งผลโดยตรงต่อเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นแหล่งรายได้หลักของจังหวัด โดยในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา เศรษฐกิจการท่องเที่ยวได้รับความเสียหายกว่า 2,000 ล้านบาท และพบอัตราการเกิดโรคที่เกี่ยวข้องกับทางเดินหายใจ เช่น โรคหอบหืดและโรคมะเร็งปอด สูงขึ้นอย่างน่าตกใจ (ศูนย์บัญชาการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันจังหวัดเชียงใหม่, 2565) และจากข้อมูลของนายแพทย์พงศ์เทพ วิวรรณเดชะ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่า จังหวัดเชียงใหม่ มีอัตราผู้ป่วยโรคมะเร็งปอดสูงถึง 40 คนต่อประชากร 100,000 คน ซึ่งเป็นตัวเลขที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยในภาคอื่นถึงสองเท่า (พงศ์เทพ วิวรรณเดชะ, 2565) ความท้าทายนี้สะท้อนถึงความซับซ้อนของปัญหาที่ไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับไฟป่าและหมอกควันเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ การบังคับใช้กฎหมาย และการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับพื้นที่

ตำบลทุ่งปี อำเภอมะมาว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นตัวอย่างของพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าผ่านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ด้วยภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่ใกล้อุทยานแห่งชาติแม่วาง ตำบลนี้เผชิญกับความท้าทายอย่างหนักในปี พ.ศ. 2565 โดยพบจุดความร้อนถึง 80 จุด แต่ด้วยการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ สามารถลดจุดความร้อนเหลือเพียง 10 จุดเท่านั้น ความสำเร็จนี้เกิดขึ้นจากการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่แข็งแกร่ง การมีส่วนร่วมของชุมชน และการประยุกต์ใช้มาตรการเชิงรุก เช่น การชิงเผาเพื่อควบคุมสถานการณ์ ปัญหาหมอกควันและไฟป่ากลายเป็นวิกฤติสำคัญที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพของประชาชน และเศรษฐกิจในหลายพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเผชิญกับปัญหานี้อย่างต่อเนื่องทุกปี ตำบลทุ่งปี อำเภอมะมาวเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง อันเนื่องมาจากการเผาวัชพืชและการจัดการไฟป่าที่ไม่เป็นระบบ ซึ่งทำให้เกิดหมอกควันที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพอากาศอย่างร้ายแรง แม้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่การดำเนินงานในปัจจุบันยังขาดการบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม รวมถึงขาดกระบวนการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งจากทุกภาค

ส่วน ทำให้มาตรการที่ใช้ไม่สามารถสร้างผลลัพธ์ที่ยั่งยืนได้ นอกจากนี้ การใช้วิธีการชิงเผาเพื่อจัดการเชื้อเพลิงในพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการศึกษาและพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น

ด้วยเหตุนี้ การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การพัฒนายุทธศาสตร์ที่สามารถสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในระดับพื้นที่ เพื่อบูรณาการการแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่าในตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง โดยใช้วิธีการชิงเผาเป็นกลยุทธ์สำคัญ การวิจัยนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยกำหนดเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน แต่ยังมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมความร่วมมือในชุมชน นำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนคำถามวิจัยหลัก ได้แก่ 1) เป้าหมายของยุทธศาสตร์การพัฒนาการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าด้วยการชิงเผาในพื้นที่ตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะอย่างไร 2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่าวควรมีองค์ประกอบและแนวทางการดำเนินการในระดับชุมชนอย่างไรเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน 3) แนวทางการนำยุทธศาสตร์นี้ไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ตำบลทุ่งปีมีความท้าทายและโอกาสอย่างไร การวิจัยนี้คาดหวังว่าจะเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนานโยบายและแนวปฏิบัติที่ตอบโจทย์ความท้าทายของชุมชนในมิติสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจอย่างรอบด้าน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์เป้าหมายยุทธศาสตร์การพัฒนาการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าด้วยการชิงเผาของ ตำบลตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อวิเคราะห์กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าด้วยการชิงเผาของ ตำบลตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อวิเคราะห์การนำยุทธศาสตร์การพัฒนาการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าด้วยการชิงเผาของ ตำบลตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ สู่การปฏิบัติ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าด้วยการชิงเผาของตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development) ซึ่งมีการวางแผนและดำเนินการวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแนวทางการบูรณาการและสร้างความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าในพื้นที่ที่ศึกษา โดยมีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. สถานที่ดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการในพื้นที่ตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาหมอกควันไฟป่าและต้องการพัฒนาแนวทางการแก้ไขปัญหาผ่านการบูรณาการร่วมกันของหลายภาคส่วน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยประกอบด้วยผู้นำท้องถิ่นและภาคราชการ รวมทั้งประชาชนในพื้นที่ตำบลทุ่งปีผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าในพื้นที่ประกอบด้วย ได้แก่ 1) ผู้นำส่วนราชการ: ปลัดอำเภอ, ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 2) ผู้นำท้องถิ่น: นายกองค์การบริหารส่วนตำบล, รองนายก, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 3) ผู้นำท้องที่และเจ้าหน้าที่: กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ 4) ประชาชน: ประชาชนใน 12 หมู่บ้านละ 12 คน รวมทั้งผู้ให้การสนับสนุนจากภาคเอกชนอีก 3 คน รวมทั้งหมด 50 คน

3. เทคนิคและเครื่องมือในการวิจัย

การศึกษานี้ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชน หน่วยงานรัฐ และภาคประชาชนในพื้นที่ เพื่อสะท้อนปัญหาไฟป่า แนวทางการชิงเผา และความร่วมมือที่เกิดขึ้นจริง ร่วมกับการจัดสนทนากลุ่ม เพื่อระดมความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขและการพัฒนากลยุทธ์เชิงยุทธศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้ภาคส่วนต่าง ๆ ได้ร่วมเสนอแนวคิดและออกแบบแนวทางปฏิบัติร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม

เครื่องมือวิจัยที่ใช้ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ที่ออกแบบให้ครอบคลุมประเด็นปัญหา แนวทางแก้ไข และรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีในพื้นที่ รวมถึงแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม เพื่อจัดลำดับความเห็นของกลุ่มเป้าหมาย และแบบบันทึกการสังเกต สำหรับเก็บข้อมูลเชิงพฤติกรรมและสภาพแวดล้อมจริงในชุมชน เช่น การจัดการเชื้อเพลิงหรือรูปแบบการชิงเผา เครื่องมือทั้งหมดถูกออกแบบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนายุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลมีขั้นตอนที่ชัดเจน ตั้งแต่การขออนุญาตจากผู้นำท้องถิ่นในพื้นที่ การเก็บข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งข้อมูล จนถึงการเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจพื้นที่ การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่รวบรวมได้จะถูกวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการสังเคราะห์ประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ โดยอ้างอิงกับบริบทพื้นที่ ความรู้ท้องถิ่น และแนวคิดด้านการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และผลการวิเคราะห์จะถูกจัดเรียงและนำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา เพื่อสะท้อน

กระบวนการเรียนรู้ร่วม การพัฒนายุทธศาสตร์ และแนวทางการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าด้วยการชิงเผาอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าด้วยการชิงเผาของ ตำบลทุ่งปี อำเภอม่วง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษิตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันในตำบลทุ่งปี อำเภอม่วง จังหวัดเชียงใหม่ ให้มีความสำคัญกับการใช้มาตรการชิงเผาควบคู่กับการบูรณาการแนวทางอื่นตามลักษณะของปัญหาและสาเหตุที่พบ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การนำยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมมือและการมีส่วนร่วมในกระบวนการชิงเผาไปปฏิบัติอย่างจริงจัง ส่งผลให้จำนวนจุดชิงเผาในพื้นที่ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ จาก 40-50 จุดในปี พ.ศ. 2562 เหลือเพียง 2-3 จุดในปี พ.ศ. 2566 การวิเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์พบว่า การดำเนินงานในตำบลทุ่งปีครอบคลุม 2 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา 1.1) ปัญหาทุกระยะ: พื้นที่ตำบลทุ่งปีซึ่งติดกับเขตป่าสงวนและอุทยานแห่งชาติแม่วง เผชิญปัญหาไฟป่าและหมอกควันรุนแรงซ้ำซากในช่วงฤดูแล้ง ระหว่างเดือนมกราคมถึงมีนาคม โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2562-2564 พบจุดความร้อนมากถึง 40-50 จุด 1.2) ปัญหาสืบเนื่อง: หมอกควันที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อหลายด้าน ทั้งการทำลายสิ่งแวดล้อม สุขภาพของประชาชน เศรษฐกิจการท่องเที่ยว การคมนาคม และภาพลักษณ์ของจังหวัดเชียงใหม่ 1.3) ปัจจัยที่เป็นสาเหตุ: ปัญหาเกิดจากหลายปัจจัย เช่น การขยายพื้นที่เกษตร การเก็บหาของป่า การล่าสัตว์ ความประมาทหรือคึกคะนองของผู้เข้าไปในป่า รวมถึงหมอกควันข้ามแดน และสภาพใบไม้แห้งสะสมในป่าเต็งรังช่วงฤดูแล้ง 1.4) ปัญหาเป้า: เป้าหมายหลักคือ การลดโอกาสการเกิดไฟป่าและหมอกควันในพื้นที่ให้น้อยที่สุด 2. การกำหนดกระบวนการพัฒนา การใช้มาตรการชิงเผาอย่างมีระบบและบูรณาการกับการสร้างความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ได้แสดงให้เห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจน โดยสามารถลดผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นรูปธรรม พร้อมสร้างแนวทางการพัฒนาที่เน้นความยั่งยืนในระยะยาว

2. การวิเคราะห์และกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่าด้วยการชิงเผา ตำบลทุ่งปี อำเภอม่วง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ตำบลทุ่งปีได้นำวิธีการชิงเผามาใช้เป็นกลไกหลักในการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน โดยบูรณาการร่วมกับวิธีการอื่นที่สอดคล้องกับสาเหตุและสภาพปัญหา โดยกระบวนการจัดการแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ก่อนเกิดเหตุ ระหว่างเกิดเหตุ และหลังเกิดเหตุ ซึ่งมีเป้าหมายยุทธศาสตร์เพื่อ ลดโอกาสการเกิดไฟป่าและหมอกควัน อย่างยั่งยืนในพื้นที่ โดยผลการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์สำคัญประกอบด้วยดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เน้นการประสานงานระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันอย่างเป็นระบบ ผลจากความร่วมมือนี้ ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์แก้ไขปัญหไฟป่าและหมอก

คว้นในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล มีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ การประชุมวางแผน การระดมทรัพยากร และการนำแผนปฏิบัติการสู่การดำเนินงานจริง เช่น การสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ และกำลังคน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การจัดทำแผนปฏิบัติการโดยองค์กรภาคส่วนในพื้นที่ พบว่าองค์กรต่าง ๆ มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการจัดการปัญหา เช่น

ศูนย์ป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษ PM2.5 อำเภอแม่วาง ที่ดำเนินมาตรการทั้ง 3 ระยะ ได้แก่ 1) ก่อนเกิดเหตุ เช่น การจัดทำแผนที่จุดเสี่ยง การประชุมให้ความรู้ และการสร้างแนวกันไฟ 2) ระหว่างเกิดเหตุ เช่น การประชาสัมพันธ์สถานการณ์ การจัดชุดลาดตระเวน และการแจกหน้ากากป้องกัน PM2.5 3) หลังเกิดเหตุ เช่น การถอดบทเรียน การปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูป่าพื้นที่ และการสร้างอาชีพเสริมให้ประชาชน

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งปี ที่ดำเนินแผนเฉพาะกิจป้องกันและบรรเทาปัญหามอกควันและไฟป่า โดยมุ่งเน้นการประสานงานกับชุมชน การเตรียมความพร้อมด้านกำลังพลและอุปกรณ์ และการฟื้นฟูป่าพื้นที่หลังเหตุการณ์

หน่วยป้องกันรักษาป่า ชม.13 สันป่าตอง และ อุทยานแห่งชาติแม่วาง ที่ใช้แผนบูรณาการ เช่น การชิงเผา การลาดตระเวน และการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากเชื้อเพลิงเหลือใช้

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การจัดทำแผนปฏิบัติการชิงเผาในพื้นที่ตำบลทุ่งปี วิธีการชิงเผาเป็นมาตรการสำคัญก่อนเกิดเหตุ โดยมีการประชุม 4 ฝ่าย ได้แก่ ตำบล หมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันกำหนดพื้นที่และดำเนินการชิงเผาอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมบูรณาการกับวิธีการอื่นที่เหมาะสม เช่น การทำแนวกันไฟ และการสร้างจิตสำนึกในชุมชน

ยุทธศาสตร์ทั้ง 3 ได้เน้นการบูรณาการความร่วมมือ การวางแผนเชิงรุก และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันในพื้นที่ตำบลทุ่งปี พร้อมทั้งเป็นแนวทางที่สามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นได้ในอนาคต

3. การนำยุทธศาสตร์การพัฒนาการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าด้วยการชิงเผาของตำบลตำบลทุ่งปี อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ สู่การปฏิบัติ การนำยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับลักษณะปัญหาและศักยภาพของพื้นที่ โดยสามารถสรุปแนวทางการปฏิบัติได้ดังนี้

1) การจัดทำแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม กระบวนการจัดทำแผนปฏิบัติการในตำบลทุ่งปีเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการผนึกกำลังทุกภาคส่วนเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน โดยเริ่มจากการประชุมเชิงปฏิบัติการที่รวมเอาองค์ประกอบสำคัญทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มาร่วมระดมความคิด กำหนดเป้าหมาย และสร้างแผนปฏิบัติการที่ชัดเจนและสอดคล้องกับสถานการณ์จริง ความสำเร็จในกระบวนการนี้ยังมาจากการใช้ข้อมูลพื้นฐาน เช่น แผนที่จุดเสี่ยงและสภาพป่าที่ได้รับการวิเคราะห์อย่างละเอียด เพื่อกำหนดพื้นที่สำหรับการชิงเผาและการสร้างแนวกันไฟที่มีประสิทธิภาพ กระบวนการทั้งหมดนี้ไม่เพียงเพิ่ม

ประสิทธิภาพในการป้องกันไฟฟ้า แต่ยังสามารถสร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมือในชุมชน สะท้อนถึงพลังของการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน

2) การบูรณาการทรัพยากรและความร่วมมือ การจัดการปัญหาไฟฟ้าและหมอกควันในตำบลทุ่งปี่มุ่งเน้นการรวมพลังจากทุกภาคส่วน โดยระดมทรัพยากรสำคัญ เช่น อุปกรณ์ชิงเผาที่ทันสมัย เครื่องมือป้องกันไฟฟ้าที่มีประสิทธิภาพ และกำลังบุคลากรผู้เชี่ยวชาญในระดับพื้นที่ พร้อมทั้งจัดตั้งทีมเฉพาะกิจในระดับตำบล เพื่อวางแผน ควบคุม และดำเนินการปฏิบัติการชิงเผา รวมถึงลาดตระเวนในพื้นที่เสี่ยง ด้วยการทำงานที่เป็นระบบและสอดคล้องประสานกันอย่างใกล้ชิด ทำให้สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพสูงสุด

3) การสร้างความรู้และจิตสำนึกในชุมชน เพื่อให้การแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟฟ้าในพื้นที่เป็นไปอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจและจิตสำนึกในชุมชนผ่านการอบรม และการณรงค์ที่มีประสิทธิภาพ โดยมีแนวทางดังนี้ 1) อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการชิงเผาที่ปลอดภัย: จัดกิจกรรมอบรมเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องการชิงเผาอย่างถูกต้องและปลอดภัย รวมถึงการใช้วิธีการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการระเบิดของไฟในช่วงฤดูแล้ง 2) รณรงค์สร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วม: ดำเนินการรณรงค์ในชุมชน เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากไฟฟ้าและหมอกควัน ไม่เพียงแต่เป็นภัยต่อสุขภาพ แต่ยังมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ การสร้างความรู้เหล่านี้จะช่วยให้ชุมชนร่วมมือในการป้องกันและลดปัญหาดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ

4) การดำเนินมาตรการเชิงรุก การดำเนินมาตรการเชิงรุกเพื่อจัดการปัญหาไฟฟ้าและหมอกควันในตำบลทุ่งปี่นั้นเน้นการลงพื้นที่อย่างจริงจังและทันที โดยมีการชิงเผาในจุดที่กำหนดร่วมกัน พร้อมเสริมด้วยการสร้างแนวกันไฟเพื่อป้องกันการลุกลามของไฟ อีกทั้งยังมีการส่งชุดลาดตระเวนตรวจสอบพื้นที่เสี่ยงเพื่อป้องกันเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้น โดยการร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและเกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน

5) การติดตามและประเมินผล การติดตามและประเมินผลเป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานบรรลุผลตามเป้าหมาย โดยมีการจัดระบบติดตามผลที่ครอบคลุมและต่อเนื่อง ซึ่งช่วยให้สามารถประเมินผลความสำเร็จและปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีการถอดบทเรียนจากการปฏิบัติงานในแต่ละขั้นตอน เพื่อปรับปรุงยุทธศาสตร์และแนวทางการดำเนินงานในอนาคตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทำให้การแก้ไขปัญหามีความยั่งยืนและสามารถขยายผลได้ในพื้นที่อื่นต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบูรณาการการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟฟ้าด้วยการชิงเผาของ ตำบลทุ่งปี่ อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการลดจำนวนจุดชิงเผาในตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง จาก 40-50 จุดในปี 2562 เหลือเพียง 2-3 จุดในปี 2566 เกิดขึ้นจากการบูรณาการวิธีการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันโดยใช้แนวทางการชิงเผาควบคู่กับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Natural Resource Management) ที่เน้นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในระดับชุมชนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม (Akbulut, B. and Soyulu, C., 2012) นอกจากนี้การแบ่งการจัดการปัญหาออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ก่อนเกิดเหตุ ระหว่างเกิดเหตุ และหลังเกิดเหตุ มีการวางแผนและประสานงานที่เป็นระบบ ส่งผลให้สามารถลดผลกระทบและสร้างความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหา การศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาสพงษ์ รุ้งทำนอง และคณะ (2567) ที่แสดงให้เห็นว่าการมีกรอบการดำเนินการที่ชัดเจนในช่วงเวลาต่าง ๆ ของวิกฤตการณ์สามารถช่วยลดความเสียหายและเพิ่มประสิทธิภาพของการตอบสนองต่อปัญหาได้ และการลดจำนวนจุดชิงเผา อาจเกิดจากการประยุกต์ใช้นวัตกรรมจัดการพื้นที่ป่า เช่น การใช้ระบบภูมิสารสนเทศ (GIS) เพื่อกำหนดพื้นที่ชิงเผาอย่างเหมาะสม ซึ่งสนับสนุนผลการวิจัยของ สุรรัตน์ คนเพียร และคณะ (2563) ที่พบว่าการใช้เทคโนโลยีเชิงพื้นที่ช่วยลดความเสี่ยงของการลุกลามของไฟป่าและเพิ่มความแม่นยำในการควบคุมไฟ นอกจากนี้ ความร่วมมือจากหลายภาคส่วนทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การสนับสนุนเครื่องมือ อุปกรณ์ และความรู้จากภาครัฐ การสนับสนุนด้านงบประมาณและเครือข่ายจากภาคเอกชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะผู้ปฏิบัติ ซึ่งเป็นการยืนยันถึงประโยชน์ของการกำกับดูแลร่วมกัน (อติตยา สังข์มี และ, 2567) ตามที่ พิสิฐ คำหวาย และคณะ (2567) ได้กล่าวไว้ อีกประเด็นที่สำคัญคือ การวางแผนและการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ เช่น การจัดประชุมร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ช่วยให้ทุกฝ่ายเข้าใจเป้าหมายและวิธีการดำเนินงานร่วมกัน ความสำเร็จนี้ยืนยันถึงความสำคัญของการสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) ตามที่พระปยุตญาพัฒน์ แสงวงศ์ดี (2567) กล่าวไว้ว่าเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งในชุมชนช่วยส่งเสริมการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่าในตำบลทุ่งปีมีลักษณะเป็นกระบวนการจัดการที่แบ่งออกเป็น 3 ช่วงสำคัญ ได้แก่ ก่อนเกิดเหตุ ระหว่างเกิดเหตุ และหลังเกิดเหตุ โดยมียุทธศาสตร์หลัก 3 ประการ คือ 1) การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการโดยองค์กรในพื้นที่ 3) การใช้การชิงเผาเป็นมาตรการหลักที่มีการประสานงานจากทุกภาคส่วน เหตุผลที่ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้ 1. ความร่วมมือแบบบูรณาการช่วยลดความซ้ำซ้อนและเพิ่มประสิทธิภาพ การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม มีบทบาทสำคัญในการลดปัญหาหมอกควันและไฟป่า เนื่องจากความร่วมมือดังกล่าวช่วยให้เกิดการแบ่งปันทรัพยากร ข้อมูล และแนวทางปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ Ansell, C. and Gash, A. (2008) ที่ชี้ให้เห็นว่าความร่วมมือแบบบูรณาการในรูปแบบ Collaborative Governance ช่วยสร้างความไว้วางใจและนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ยั่งยืน 2. การวางแผนปฏิบัติการเฉพาะพื้นที่ช่วยตอบสนองปัญหาได้ตรงจุด แผนปฏิบัติการที่จัดทำโดยองค์กรในพื้นที่

เช่น ศูนย์ PM2.5 และ อบต.ทุ่งปี เป็นตัวอย่างของการนำแผนยุทธศาสตร์ไปปรับใช้ในระดับปฏิบัติ และสอดคล้องกับงานของ Helling, A. L., Berthet, R. S. and Warren, D. (2005) ที่เสนอว่าแผนกลยุทธ์ที่ชัดเจนและเหมาะสมกับบริบทของชุมชนจะเพิ่มความสามารถในการตอบสนองปัญหาและสร้างความยั่งยืนในระยะยาว 3.การใช้การชิงเผาอย่างมีการควบคุมช่วยลดจุดเสี่ยงและสร้างความปลอดภัย การชิงเผาถือเป็นมาตรการป้องกันเชิงรุกที่ช่วยลดปริมาณเชื้อเพลิงในพื้นที่ป่า ลดความรุนแรงของไฟป่า และควบคุมการเกิดไฟในพื้นที่ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เช่นเดียวกับงานวิจัยของสายชล ส่องศรี และคณะ (2565) สนับสนุนว่าการชิงเผาเป็นวิธีการจัดการป่าไม้ที่มีประสิทธิภาพหากมีการวางแผนและควบคุมอย่างเหมาะสม ฉะนั้นยุทธศาสตร์ที่นำเสนอในงานวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดการบูรณาการเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (*Integrated Natural Resource Management, INRM*) ซึ่งมุ่งเน้นการประสานงานระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อสร้างการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่น (Twomlow, S., Love, D. and Walker, S., 2008) ผลการศึกษานี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดาวรุ่ง โสฬส และคณะ (2566) เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources Management) ที่เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง การที่ชุมชนในตำบลทุ่งปีเข้ามามีบทบาทสำคัญในการชิงเผาและการวางแผนปฏิบัติการ ชี้ให้เห็นถึงความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วมในระดับรากหญ้า นอกจากนี้การใช้แผนปฏิบัติการในลักษณะเฉพาะพื้นที่ยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้ข้อมูลในระดับท้องถิ่น ซึ่ง McNie, E. (2007) ได้ชี้ว่า การนำข้อมูลที่เหมาะสมไปประยุกต์ใช้ในระดับพื้นที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาและสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคม

3. ผลการวิจัยที่พบว่ายุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหามหมอกควันและไฟป่าเน้นการจัดทำแผนปฏิบัติการร่วม การบูรณาการทรัพยากร การสร้างจิตสำนึกในชุมชน การใช้มาตรการเชิงรุก และการติดตามประเมินผล มีความสมเหตุสมผลและสอดคล้องกับแนวคิดเชิงวิชาการตามผลการศึกษา ดังนี้ 1) การจัดทำแผนปฏิบัติการร่วมจากทุกภาคส่วน การมีส่วนร่วมของภาครัฐ เอกชน และประชาชน เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความร่วมมือที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Davies, A. L. and White, R. M. (2012) เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรร่วมที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกระดับ เพื่อสร้างความรับผิดชอบร่วมกันและลดความขัดแย้ง 2) การบูรณาการทรัพยากรในระดับท้องถิ่น การนำทรัพยากรที่มีในพื้นที่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง Place-Based Management (Olsen, E., Kleiven, A. R., Skjoldal, H. R. and Von Quillfeldt, C. H., 2011) ที่เน้นการจัดการโดยคำนึงถึงบริบทของพื้นที่และทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งช่วยเสริมสร้างความยั่งยืน 3) การสร้างความรู้และจิตสำนึกในชุมชน การสร้างความรู้ความเข้าใจและการปลูกจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนช่วยลดพฤติกรรมเสี่ยงที่นำไปสู่ไฟป่าและหมอกควัน สอดคล้องกับแนวคิด Environmental Education (Rickinson, M., 2001) ที่ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาและสร้างความตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนสามารถส่งเสริมการปฏิบัติที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 4) มาตรการเชิงรุกในการชิงเผาและป้องกันการลุกลามของไฟ การใช้การชิงเผาอย่าง

มีระบบเพื่อควบคุมเชื้อเพลิงในพื้นที่ป่า และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิโรรัตน์ ขุนทอง และคณะ (2567) ที่พบว่า การชิงเผาเชิงรุกช่วยลดความเสี่ยงของไฟป่าขนาดใหญ่ได้ หากดำเนินการอย่างเหมาะสม 5) การติดตามและประเมินผลเพื่อปรับปรุงการดำเนินงาน การติดตามผลและประเมินยุทธศาสตร์ช่วยให้สามารถปรับปรุงกระบวนการได้อย่างต่อเนื่อง สรุปผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่ายุทธศาสตร์ที่ออกแบบและดำเนินการด้วยความร่วมมือและการบูรณาการในทุกภาคส่วน ไม่เพียงช่วยแก้ไขปัญหาในระยะสั้น แต่ยังสร้างความยั่งยืนในระยะยาว การศึกษาครั้งนี้ยืนยันแนวคิดทางวิชาการที่ว่า การจัดการปัญหาเชิงซับซ้อน เช่น ไฟป่าและหมอกควัน จำเป็นต้องมีการบูรณาการทรัพยากร การวางแผนที่เป็นระบบ และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยยุทธศาสตร์แบบบูรณาการที่ผสมผสานการชิงเผาอย่างเหมาะสมเข้ากับความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชนในระดับพื้นที่ โดยมียุทธศาสตร์หลัก 3 ด้าน คือ การสร้างความร่วมมือ การจัดทำแผนปฏิบัติการร่วม และการใช้มาตรการเชิงรุก จุดเด่นของกระบวนการนี้คือการจัดการตามช่วงเวลา (ก่อน-ระหว่าง-หลังเหตุการณ์) อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้จุดชิงเผาลดลงอย่างชัดเจนจาก 40-50 จุดในปี 2562 เหลือเพียง 2-3 จุดในปี 2566 องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษานี้คือการออกแบบแนวทางการจัดการปัญหาเชิงซับซ้อนที่ยึดบริบทท้องถิ่นเป็นศูนย์กลาง ใช้ข้อมูลร่วมตัดสินใจ และเน้นการเสริมพลังให้ชุมชนเป็นเจ้าของปัญหา ร่วมกันจัดการและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันอย่างแบบบูรณาการ ดังรายละเอียดตามแผนภาพนี้

ภาพ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากแผนภาพการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและหมอกควันในพื้นที่นาร่อง โดยเฉพาะการใช้การชิงเผาควบคู่กับการบูรณาการจากหลายภาคส่วน ได้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่ไม่เพียงแต่ใช้ได้กับพื้นที่เป้าหมายเท่านั้น หากยังสามารถต่อยอดสู่อื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์ความรู้ที่ได้สามารถสรุปออกเป็น 5 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1) การบริหารจัดการปัญหาเชิงระบบด้วยการบูรณาการหลายภาคส่วน การจัดการปัญหาไฟฟ้าและหมอกควันจำเป็นต้องมีมุมมองแบบองค์รวม (Systemic Approach) โดยแบ่งกระบวนการจัดการออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ก่อนเกิดเหตุ ระหว่างเกิดเหตุ และหลังเกิดเหตุ การเตรียมการล่วงหน้า คือหัวใจสำคัญ เช่น การวางแผนการชิงเผาให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ การสร้างความรู้แก่ชุมชน และการระดมทรัพยากรที่มีอยู่ให้พร้อมรับมือได้อย่างทันท่วงที

2) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระดับพื้นที่ การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนไม่อาจเกิดขึ้นได้หากขาดความร่วมมือ เครือข่ายที่มีทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน คือพลังขับเคลื่อนหลัก การประชุมร่วม การแบ่งปันข้อมูลและทรัพยากร รวมถึงการทำงานเป็นทีมในพื้นที่จริง เป็นเครื่องมือที่ช่วยลดความซ้ำซ้อน เพิ่มประสิทธิภาพ และสร้างความไว้วางใจระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ

3) การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาพื้นบ้าน การชิงเผาไม่ได้เป็นเพียงมาตรการเชิงเทคนิค หากแต่เป็นการนำภูมิปัญญาชาวบ้านที่สั่งสมมาช้านานมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม การเลือกช่วงเวลาชิงเผาที่เหมาะสม ช่วยลดปริมาณเชื้อเพลิงในพื้นที่ป่า ป้องกันการลุกลามของไฟขนาดใหญ่ และสอดคล้องกับธรรมชาติของพื้นที่อย่างลงตัว

4) การพัฒนาจิตสำนึกและความรู้ของชุมชน หัวใจของการแก้ไขปัญหาในระยะยาวคือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในพื้นที่ ผ่านการสร้างจิตสำนึกและการให้ความรู้เกี่ยวกับไฟฟ้าและหมอกควันชุมชนที่เข้าใจปัญหาและเห็นบทบาทของตนเองในการเฝ้าระวัง ย่อมเป็นแนวหน้าในการป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ดีกว่าการพึ่งพาทายนอกเพียงฝ่ายเดียว

5) การประยุกต์ใช้แนวทาง PDCA เพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แนวทาง PDCA (Plan – Do – Check – Act) คือเครื่องมือสำคัญในการปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง การนำ PDCA มาใช้ในการจัดการปัญหาไฟฟ้า ช่วยให้ทุกขั้นตอนสามารถเรียนรู้จากผลที่เกิดขึ้น และพัฒนาต่อไปยังแผนใหม่ได้อย่างเป็นระบบ สร้างความยั่งยืนในระยะยาว

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาโดยภาพรวมซึ่งกลยุทธ์แก้ปัญหาไฟฟ้าและหมอกควัน: ใช้การชิงเผาอย่างมีระบบควบคู่กับวิธีการอื่น ๆ โดยอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และประชาชน ส่งผลให้จุดชิงเผาลดลงจาก 40-50 จุดในปี 2562 เหลือเพียง 2-3 จุดในปี 2566 สำหรับยุทธศาสตร์การจัดการปัญหา: การจัดการแบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ก่อนเกิดเหตุ ระหว่างเกิดเหตุ และ หลังเกิดเหตุ โดยมี 3 แนวทางหลัก 1) สร้างความร่วมมือระหว่างทุกภาคส่วน 2) จัดทำแผนปฏิบัติการในพื้นที่ 3) ใช้การชิงเผาเป็นมาตรการสำคัญ นอกจากนี้พัฒนายุทธศาสตร์เพื่อความยั่งยืน: เน้นการวางแผนร่วม

บูรณาการทรัพยากร สร้างความรู้ในชุมชน ใช้มาตรการเชิงรุก และติดตามผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อลดผลกระทบและสร้างแนวทางที่ขยายผลได้ในอนาคต

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบข้อเสนอแนะที่มีคุณค่า ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างความรู้และพัฒนายุทธศาสตร์ในการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาหมอกควันไฟป่า โดยเฉพาะแนวทางการชิงเผาในพื้นที่ตำบลทุ่งปี อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ ข้อเสนอเชิงนโยบาย ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ และข้อเสนอสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1.1 สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์แก้ไขปัญหาไฟป่าแบบบูรณาการ รัฐบาลควรจัดตั้งศูนย์แก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันขนาดเล็ก PM2.5 ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ ไปจนถึงตำบล โดยกำหนดให้มีความร่วมมือจากหน่วยงานราชการส่วนกลาง ท้องถิ่น และชุมชน เพื่อพัฒนากลไกการจัดการที่ยั่งยืนและมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

1.2 จัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการป้องกัน ควรปรับสัดส่วนงบประมาณให้สนับสนุนมาตรการป้องกัน เช่น การจัดทำแนวกันไฟและการฝึกอบรมชุมชน มากกว่าการแก้ไขปัญหาหลังเกิดเหตุ เพื่อลดความเสี่ยงและค่าใช้จ่ายระยะยาว

1.3 ส่งเสริมการจัดตั้งและพัฒนาป่าชุมชน รัฐบาลควรเร่งส่งเสริมการจัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่ที่ติดป่า โดยเน้นการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน เพื่อช่วยลดปัญหาไฟป่าและหมอกควันในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติการ

2.1 ใช้มาตรการแนวกันไฟและการชิงเผาในพื้นที่เสี่ยงสูง ชุมชนที่มีพื้นที่ติดป่า โดยเฉพาะป่าเต็งรัง ควรให้ความสำคัญกับการทำแนวกันไฟและการชิงเผาเป็นหลัก ร่วมกับมาตรการอื่นตามสาเหตุของไฟป่า เพื่อควบคุมการสะสมเชื้อเพลิงในช่วงฤดูแล้ง

2.2 ฝึกอบรมเกษตรกรในการลดการเผาเพื่อการเกษตร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดฝึกอบรมเกษตรกรเกี่ยวกับวิธีการจัดการเศษวัสดุทางการเกษตร เช่น การไถกลบตอซัง หรือการนำเศษวัสดุไปผลิตปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อลดการเผาและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

2.3 พัฒนาความถูกต้องของข้อมูลในระบบแอปพลิเคชัน จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแก่เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำชุมชน และประชาชนในการบันทึกข้อมูลในแอปพลิเคชันจัดการเชื้อเพลิง เพื่อให้ข้อมูลถูกต้องและเหมาะสมต่อการกำหนดวันเผา

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ศึกษาการพัฒนาเทคโนโลยีในการป้องกันและจัดการไฟป่า เน้นการวิจัยและพัฒนา ระบบเทคโนโลยี เช่น เซนเซอร์ตรวจจับไฟป่าแบบเรียลไทม์ หรือระบบแจ้งเตือนอัตโนมัติ เพื่อลดระยะเวลาในการรับมือกับเหตุไฟป่า

3.2 วิเคราะห์บทบาทของชุมชนในเขตป่าธรรมชาติ ควรศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของชุมชนในพื้นที่ติดป่า ในการสร้างจิตสำนึกและกลไกความร่วมมือในระดับชุมชน เพื่อให้การแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.3 ประเมินผลกระทบระยะยาวของมาตรการต่าง ๆ วิจัยผลกระทบระยะยาวของมาตรการ เช่น การชิงเผา การทำแนวกันไฟ และการจัดการป่าชุมชน เพื่อหาวิธีปรับปรุงยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมและยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ดาวรุ่ง โสฬส, ประเสริฐ ปอนถิ่น และ อภิรมย์ สีดาคำ. (2566). การมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐและประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าในพื้นที่ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. วารสารสังคมศาสตร์และศาสตร์รวมสมัย, 4(1), 65-78.
- พงศ์เทพ วิวรรณเดช. (2565). สถานการณ์มะเร็งปอดและผลกระทบทางสุขภาพจากมลพิษทางอากาศในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระปัญญาพัฒน์ แสงวงศ์ดี. (2567). ทูทางสังคม ปัจจัยส่งเสริมให้องค์กรการเงินชุมชนดำเนินการไปสู่ความสำเร็จ. มจร การพัฒนาสังคม, 9(2), 108-117.
- พิสิฐ คำห้วย, พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ และ พระมหาประกาศิต สิริเมธ. (2567). กลยุทธ์การบูรณาการภารกิจร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับหน่วยงานภาครัฐอื่นและเอกชนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี. วารสารศิลปศาสตร์ราชชมงคลสุวรรณภูมิ, 6(3), 742-756.
- ศิโรรัตน์ ขุนทอง, นิตยา เมียนมิตร และ กอบศักดิ์ วันธงไชย. (2567). แนวทางการจัดการไฟป่าในป่าชุมชน ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. วารสารวนศาสตร์ไทย, 43(1), 87-97.
- ศูนย์บัญชาการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันจังหวัดเชียงใหม่. (2565). รายงานสรุปสถานการณ์หมอกควันและไฟป่าในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์บัญชาการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันจังหวัดเชียงใหม่.
- สายชล ส่งสรี, จิรศักดิ์ ปันลัม และ สมจันท์ ศรีปรัชญานนท์. (2565). การจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควันตามหลักพุทธรณีเวศวิทยาของหน่วยป้องกันและพัฒนาป่าไม้เกาะคา จังหวัดลำปาง. ปัญญา, 29(1), 70-84.
- สุภาสพงษ์ ภู่านอง, สุวิทย์ วงษ์บุญมาก, อิสสรพร กล่อมกล้านุ่ม, ภัทร์ศศิ์ พลายละหาร และ ศุภฤทธิ์ ธาราทิพย์นรา. (2567). การพัฒนาชุดองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนการจัดการไฟและหมอกควันไฟ ในพื้นที่จังหวัดตากบนพื้นฐานการประยุกต์ใช้ภูมิสารสนเทศ. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 7(4), 2371-2390.

- สุริรัตน์ คนเพียร, จตุรงค์ สมอจ, วรวิทย์ จิตรสุขขา และ สาวิตรี รตโนภาส สุวรรณลี. (2563). การตรวจวัดพื้นที่ฟื้นฟูป่าเขตอนุรักษ์ในพื้นที่จังหวัดเลยด้วยข้อมูลภาพถ่ายจากดาวเทียม LANDSAT หลายช่วงเวลา. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 28(7), 1185-1201.
- อติยา สังข์มี, ไชยวัฒน์ เผือกคง และ อมร หวังอัครางกูร. (2567). การเสริมสร้างขีดความสามารถการบริหารกิจการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารสันติสุขปริทรรศน์, 5(1), 1-16.
- Akbulut, B. and Soylu, C. (2012). An inquiry into power and participatory natural resource management. Cambridge Journal of Economics, 36(5), 1143-1162.
- Ansell, C. and Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. Journal of public administration research and theory, 18(4), 543-571.
- Davies, A. L. and White, R. M. (2012). Collaboration in natural resource governance: Reconciling stakeholder expectations in deer management in Scotland. Journal of environmental management, 112, 160-169.
- Helling, A. L., Berthet, R. S. and Warren, D. (2005). Linking community empowerment, decentralized governance, and public service provision through a local development framework. Washington, DC: World Bank.
- McNie, E. (2007). The effectiveness of boundary organizations: A review of the literature. Science, Technology, & Human Values, 32(4), 335-360.
- Olsen, E., Kleiven, A. R., Skjoldal, H. R. and Von Quillfeldt, C. H. (2011). Place-based management at different spatial scales. Journal of coastal conservation, 15, 257-269.
- Rickinson, M. (2001). Learners and learning in environmental education: A critical review of the evidence. Environmental education research, 7(3), 207-320.
- Twomlow, S., Love, D. and Walker, S. (2008). The nexus between integrated natural resources management and integrated water resources management in southern Africa. Physics and Chemistry of the Earth, Parts A/B/C, 33(8-13), 889-898.